

adták: harc a klasszikus humanizmus ellen! Az a humanista szellem, amely Anatole France, Romain Rolland, Thomas és Heinrich Mann műveit áthatja s amely megnyilatkozik a legjobb mai írók műveiben is, egy olyan irodalmat hozott létre, amellyel már ma is méltán büszkélkedhetünk s amely a jövőben meg fogja menteni korunk művészi becsületét. Ez az irodalom az „ár ellen“ uszik. Mert nemcsak a kor barbár nézetei és tényei ellen harcol, hanem az ellen is, hogy ez a kor elpusztítja a nagy művészetet, a nagy realizmust, mert ez a pusztítás a jelen szükségszerű fő-tendenciája.

Hogy a humanizmus egyes jelentős képviselői mennyiben tudják vagy vallják magukat a klasszikus irányzat folytatóinak: nem lényeges. Fontos az, hogy objektíve átvették az eddigi emberi fejlődés legnemesebb hagyományait.

JÓZSEF ATTILA ÉLETE (II)

Írta: JÓZSEF JOLÁN

Amint a vásárnak vége lett, a mama Etust és engem kivitt a Ferencvárosi pályaudvarra. Megváltotta a jegyünket, felrakott a vonatra és utunk eresztett bennünket Szabadszállás felé, testvéreimhez.

Anyámék öten voltak testvérek: Imre, Sándor, Lajos, Boriska és Mariska. Nagypám, öreg Pócze Imre irástudatlan, magányos, dörmögő öreg volt. A falu végén lakott s a költőien hangzó Muszájkert csősze volt. Még kicsi volt az öt gyerek, amikor nagyanyám elzavarta őt a háztól. A nagymama nagy bűnre akadt, nagypám valami falusi rosszlánynak, a „cemende Perzsának“ hordta a sonkát, szalonnát a padlásról. Így került a Muszájkertbe csősznek. Nagymama egyedül nevelte fel az öt gyereket. Ötvennyolc éves korában halt meg, de még halálos ágyán sem akarta látni a férjét, akivel a kis faluban harminc éven keresztül tartotta a haragot. Szívét és háza ajtaját egyszersmindenkorra bezárta nagypám előtt.

A három fiu turta a földet. Mindegyik szerzett magának egy kis házat a faluban. Csöndes, szorgalmas, józanéletű parasztok voltak, kenyéren és szalonnán éltek, hogy egy-két parasztholdat is a magukénak mondhasanak idővel. Csak legidősebb nagybátyám, Pócze Imre, a legmódosabb közöttük, bomlott meg nagyanyám halála után. Feleségével együtt elitták kis házukat, földjüket és évek múltán már csak annyijuk volt, amennyit napszámmal megkerestek.

A két leánytestvér, anyánk és Mariska nővére, ki tudja miért, nem tudott megmaradni a faluban. A szabadszállási öregasszonyok még emlékeztek a falu két legszebb lányára, akik gőgösek és rátartiak voltak, pedig nem volt tán „egy váltás pendelyük“ sem. Nagyanyám Boriskát — anyánkat — tizenöt éves korában férjhez akarta adni. A nem akaródzó lányt előbb szép szóval puhította, amikor ez nem használt, sodrófával úgy helybenhagyta, hogy az tényleg „egy szál pendelyben“ ment világgá a háztól. Pestre került szolgálónak.

Amikor Pócze nagymama meghalt, az öt testvér között meghomlott a béke. Nagyanyám kis házáért folyt a háborúskodás. A két legidősebb fiu,

Imre és Lajos a lányoknak szánta az örökséget, de Sándor felesége nem engedett és övéké lett a ház. Mama szó nélkül lemondott az őt megillető részről, Mariska pedig a történetek után szó nélkül otthagya testvéreit, jegyesét, a falut és elment Amerikába.

Nagyapánkhoz, három nagybátyánkhoz küldött most bennünket anyánk, valamelyik majd csak eltart bennünket a nyár folyamán. Hároméves koromban jártam már Szabadszálláson, nagyanyám temetésekor, de nem emlékeztem a rokonokra.

Este lett, mire megérkeztünk. A falu meglehetősen távol feküdt az állomástól, vaksötétben értünk az első házakhoz. A kerítések mögött dühödő kutyák ugattak, nem mertünk sehova benyitni, hogy utbaigazítást kérjünk. Végre a Piac téren egy öreg ember utat mutatott:

— A Pöcze Sándorék, lelkem, ott laknak a laca partján.

Nem tudtam, mi az a laca. Tovább mentünk. Végül egy libausztató partjára értünk. Az egyik udvaron vizet huzott a kutból egy asszony.

— Néni kérem, merre van a laca? — kérdeztem.

— Hát itt az orrotok előtt — mutatott a vízre. — Honnan jöttök, kit kerestek? — kíváncsiskodott. A feleletre elvezetett bennünket Pöcze Sándorékhoz.

Azok bizony már feküdtek. Sándor bácsi, Julcsa néni és két kislányuk csodálkozva keltek ki az ágyból.

— A Borcsa gyerekei vagytok? Hát hogy a csudába jöttetek ide? — faggatott Julcsa néni.

— Vonaton — feleltem röviden s még mindig úgy álltunk az ajtóban, ahogy benyitottunk.

— Ez a Borcsa, ez a Borcsa, hogy annak mi nem jutott az eszébe! Hát mit gondol? Nem tarthatlak én el benneteket, nekem is van két pulyám. No, ettetek-e már valamit? Nem? Már pedig nem maradt a vacsorából semmi. Az új kenyeret kéne megszegni, de ki tudja most, hogy hol a kamra kulcsa. Na, fekdjétek csak le, reggel majd esztek. Lesz ahogy lesz — borult el az arca. — Eredjétek a lányok mellé, de szaporán, mert drága a „petlőrjom“, hogy a fene enne le a zsirját annak is, aki kitalálta.

Sándor bácsi nem szólt semmit. Két kislányuk, Eszti és Juli, némán szemlélte a hálótársakat, amíg Julcsa ágyúka el nem fujta a világosságot.

Hagymáslevest ettünk reggelire. Éhesek voltunk nagyon, de Julcsa ángyom örökön kérdeztett bennünket. Azután pergő nyelvvel szentencsiázott:

— Biztosan nem becsülte meg anyátok a sógort. Milyen jó kereső ember volt pedig. Paraszthoz nem akart menni, nem akart kapálni, most aztán megnézheti magát. Mondtam is mindig, nem fér a bőribe ez a Borcsa! Ha nékem is időm volna mindig tiszta kötényt kötni, ugyan hová jutnék? Láttam Pesten anyátokat, nem csinált az egyebet egész délután, csak ült a szobában és olvasott. Abroszt tett az asztalra, mintha itthon nem a tiz körme közül evett volna, mint mi. Aztán örökösen benneteket mosdatott, nem csuda, ha apátok megsokalta. Nem is sajnálom, csak azt kapta, amire rászolgált.

Julcsa néni beszélt, amíg levesét kanalazta. Beszélt, amikor moslékot öntött a malacok elé s kukoricát szórt a csirkéknek. Beszélt hozzánk, a kanálhoz, a malacokhoz, a moslékhoz, a kukoricához, a tyukhoz. Sándor

bácsi ellenben szótlanul fogta be a lovat s felénk se nézett, amikor elhajtott.

Julcsa néni kamrája tele volt. Nagy kerek kenyér terpeszkedett a lisztes ládán, kolbász lógott a gerendán, két zsák krumpli a sarokban. Egy talicskát megrakott almával, zöldséggel, tojással s elindult velünk a piacra.

A piacon találkoztunk Mari nénivel, anyám legidősebb bátyjának, Pöcze Imrének feleségével. A két ányika hadart fejem felett:

— A Borcsa... — szólta Julcsa néni.

— A Boriska... — mondta Mester Mari, akit mindenki leánynevén szólított.

Mari néni pártolta a mamát s piac után elvitt bennünket Zsófi nénihez, Pöcze Lajos feleségéhez. Itt előről kezdődött a tanakodás, vitázás és veszekedés. Julcsa és Zsófi néniből ömlött a szó, mint a vízfolyás, Mester Mari beszéde azonban olyan volt, mint a gyorslábu gejzír, mint a szikláról zúduló, fényben porzó zuhatag, mint az óceánok sós dagálya: maga a locska őselem. A három asszony, mintha elvette volna a férfiak szavát. Lajos bácsi épp oly hallgatag ember volt, mint Sándor bácsi, Imre bácsi nemkülönben.

Mari néni ékesszólása eredményeképpen Etus Zsófi néninél maradt, mi ketten indultunk tovább. Mari néni ment előttem és szidta Sándor bácsiékat a ház miatt. A falu végén azt mondta:

— Gyere fiókám, megnézzük tyatyát, azt a vén tűzrevalót.

A „tyatya“ nagyapám volt. Kis kunyhóban lakott a falu határában. Maga főzött, takarított, mosott, de ez meg is látszott a háza táján. A kis szoba pipafüsttől büzlött, ablakán nem lehetett átlátni a pizsoktól. A konyhában malacok háltak. Két malaca volt és ezeket úgy magához szoktatta, hogy folyton a nyomában voltak a nagy szérún. Ha megállt, a lábához dörzsölöztek, ráhunyorogtak apró szemekkel és vidáman rőfögtek.

— Tyatya, itt az unokája. A Boriska gyereke.

Nagyapám dörmögött valamit a bajuszába. Megállt előttem és megálltak velem a malacok és a lába alatt a kis fekete puli. A szérún legelésző libák hirtelen kiterjesztették szárnyukat és repülve siettek felénk, a kakas összecsiszította a tyukokat s valamennyi odagyúlt nagyapám köré. A pislogó malacok, a fejüket felfelé forgató tyukok, a nyakukat kinyújtva papatyizáló libák között szótlanul állt a „tyatya“.

— Hogy hívják a kiskutyát, nagyapa? — kérdeztem végül Mari nénire tekintve.

— Hm, hogyan? Kiskutyának — dörmögte nagyapám.

Pár év múlva Attila ugyanezt kérdezte az öregtől és ugyanezt a feleletet kapta tőle. Ezenkívül ő is csak dörmögni hallotta.

*

Imre bátyámék a szőlőhegyen laktak. A bácsi részes arató volt, kint dolgozott a határban s csak egyszer láttuk napjában, amikor ebédet vittünk neki. Egyedül voltam egész héten át Mari nénivel. Ányika hajnalban kelt, „mint a pékek“ és minden reggel valami nagy munkába fogott. Kimeszelte a kunyhót, felkapálta a kicsiny kertet, három-négy óriási kenyeret dagasztott, sütés után újra meszelte a kemencét. S közben beszélt, beszélt. Reggel jócskán huzott a pálinkás üvegből és nekem is töltött egy kupicával. Tíz órára elkészült az ebéd. Ekkor indultunk, hogy déli

harangszóra az aratókhoz érjünk. Mikor visszajöttünk, ángyika felkapott egy hosszú rudat s körülveregette a ház előtt álló óriási eperfa ágait. Az édes, fehér eper sűrűn esőzött alá a homokos udvarra. Ez az eperfa volt egyetlen keserűségem a jó néni mellett, mert nekem kellett összeszednem egy nagy cseréptálba a rengeteg epret. Pálinkát főztek belőle ősszel.

Cséplés után Imre bácsi hazajött. Előszedte a kamrából halászó szerszámait, szóltanul javitgatta a varsákat s kihordta a szőlőhegyentuli nádasba. Attól kezdve még a macska is csak halat evett.

Bizony, az csak olyan macskának való hal volt, amit kiválogattunk a magunk számára, apró, csupaszálka halacskák. A nagyját ángyom a piacra hordta, annak árából futotta sóra, gyufára, pipadohányra, néha egy kis zsirnak való szalonnára az örökös krumpli alá. Szegénységüket soha nem panaszták. A kis szoba sarkában nagy fonott üveg állott tele eperpálinkával, ahhoz folyamodtak minden jaj és baj ellen, mint valami jóságos házi szellemhez. Béke volt a háznál. Csak Mari ángyom beszélt, szaporázta a szót, hozzám, Imre bácsihoz, a kezeügyébe eső tárgyakhoz. A bácsi néha, ha ivott egy kortyot vagy unta már a textust, amiből kiindulva Mari néni ékes mondásai és külön életet élő szavai, mindent és mindenkit megforgatva, a világ négy tája felé szétkujtorogtak, szintén megszólalt: No-no! — mondta s már be is fejezte a szónoklatot.

Egy szombat este Imre bácsi elment. Mari néném kint ágyazott meg az eperfa alatt, ott aludtunk. Azaz, hogy csak én aludtam. Ő rám terítette a subát, maga pedig kezeügyébe fektetve a töltött puskát, egész éjjel leste, mikor jön a bácsi haza. Hiába leste, nem jött.

Ángyika másnap ünneplőbe öltözött és elment a bácsit keresni. Délután nagy sebbel-lobbal állított be. Gyorsan ruhát váltott, azután különös dolgokat művelt. A késeket és villákat behajította a kemencébe. A kaszát, kapát, ásót felhordta a padlásra és elrejtette a szalma alá. A puskát kivitte a szőlőbe és elásta a homokba. A bunkós végű dorongot, amivel a cefrét kavargatta, eldugta a tők levelei alá. Most az egyszer mintha néma lett volna. Végül levágott egy nagy darab kenyeret, jókora szalonnát, ezeket kis garabolyba tette. Karjára akasztotta a garabolyt, kezébe vette a gereblyét és így szólt hozzám:

— Fiókám, mindjárt itt lesz Imre bátyád. Kilestem, éppen indult a kocsmából. Már pedig, ha Imre bátyád egyszer-kétszer egy esztendőben a kocsmából igyekszik haza, akkor jobb, ha nyakamba szedem a betyárbutyrot, mert megöl, ha itt ér. Tavaly nem ugrottam meg idejében, majd a kutba fojtott. Te ne félj tőle, olyan jó ember az, hogy a légynek se vét. De már olyan a természete, ha sokat iszik, csak a nyanyát siratja. Hogy mért élek én, ha a nyanya meghalt. Isten nyugosztalja nyanyát, bizony engem sose szívelt. Imre bátyád meg mindenáron utána akar küldeni... Hát te csak ne félj! Jó is lesz, hogy itt vagy, talán nem jön utánam, nem hagy magadra. Itt megyek ezen a kis dűlön. A gereblyét magam után huzom, ne félj, nem leli meg a lábam nyomát. Isten áldjon gyerekem! Majd holnap ide'ések, hogy elment-e már a bónája.

Evvel elsieltett a szőlők közti mesgyén. A gereblyéi hátul a szoknya-korcába akasztotta, a puha homokban egyenletes kis barázdák huzódtak a nyomában.

Egyedül maradtam. Féltem, de Imre bácsi nem jött. Elővettem kis rongybabámat, amit ángyika csinált, magamhoz szoritottam és szólongat-

tam a kiskutyát.

Féltem, mert a nyanya, nagyanyám, engem se szivelt. Halála előtt félévvel anyámmal látogatóban voltam nála. Éjjel leszálltam az ágyról és a sötétben beléptem a kotlós kosárba. Nagyanyám meg akart verni, de mama nem engedte. Ettől kezdve rám se nézett, csak úgy emlegetett, „az a gyönyörű nebántsvirág.“ Emlékszem, egyszer piritott morzsás csipetkét főzött magának. Ahogy ette, vágyó szemmel követtem a kanala útját a tányértól a szájáig, de nem mertem kérni tőle az ételből. Kiszólt az udvarra:

— Te Boris! Vidd innen azt a gyönyörű nebántsvirágot! Ugy néz rám avval a nagy bikaszemeivel, hogy torkomon akad a falat.

Hátha tudja ezt, Imre bácsi.

Este lett. Bementem a szobába. Ahogy ángyikátó! láttam, töltöttem magamnak egy pohárba az eperpálinkából. Le sem vetkőztem, úgy ruhástól aludtam el kábultan a vackomon.

Éjjel Imre bátyám szelid szólóingatására ébredtem:

— Kis hugám, hallod-e, de nagyon elaludtál.

Bódultan ültem fel, rábámultam. Szeliden, könnyes szemekkel nézett rám.

— Kis hugám, ne aludj! Már reggel lesz mindjárt. Mondd csak, merre ment az a beste ángyod? Már az egész határt bejártam utána. Kis hugám, igyál egy korty bort.

Ittam a borból.

— Kis hugám, olyan szemed van, mint a Boriskának. Boriska meg szakasztott olyan, amilyen nyanya volt menyecske korában. Nem tudod te, kis lelkem, milyen derék asszony volt nyanya! Őt gyereket nevelt föl a két keze munkájával. Pulya koromban mindig a szoknyájába kapaszkodtam. Mari vitte a sirba, Mester Mari! Mert tudod-e, Mari ángyod megesett leánykorában. Aztán hogyan, hogyan nem, angyal lett a gyerekből. De meg is vert bennünket az Isten, nem lett nekünk gyerekünk. Akkora se, mint a kisujjam. Nyanya meghótt... Elíttam a házamat, a jó kis földemet! Semminek se hinak!

Csöndes hangon danolgatni kezdett, közben nagy, szőke bajuszára potyogtak a könnyei:

*Édesanyám is vót nékem,
Keservesen nevelt engem...*

Esengő szemekkel nézett rám:

— Te is danolj velem, kis hugám.

Megint töltött a borból, ittunk. Ittunk és énekeltünk. Tudtam ezeket a nótákat, amiket fiatal anyánk hozott a falujából.

Már nem féltem Imre bácsitól. Szelid volt, gyengéd szavu és fájt a szive. Hányszor hallottam Attilától, élete utolsó heteiben, ezt a szót: mama! Imre bácsi is épp így hívogatta részegségében a „nyanyát“. Attila sohasem hallotta tőlem ezt az éjszakai jelenetet, ami bor és nótázás nélkül, harminc év múlva, olyan szívfájdítóan megismétlődött köztünk a hideg novemberi éjszakákon. A bácsi is úgy ült, úgy nézett hulló könnyei ködén keresztül a reménytelen világba, kifejezhetetlen bánata engem is elárasztott. Gyermeki szívem együgyű erőfeszítésével próbáltam megérteni, mi van e férfisirás mögött, mely vigasztalan volt, mint az országos eső. Attila tudta:

*Hull a hajam, nincs kenyerem,
tollam vásik,
halász bátyám így vészett el.
Él így más is.*

Ángyika két nap múlva hazatért és mintha közben mi sem történt volna, folytatódott a régi élet. Azután augusztus végén megrakott egy nagy garabolyt babbal, lebbenstésztaival, egy óriási kenyeret vászonkendőben a hátamra kötött, a garabolyt elől a kendőbe hurkolva nyakamba akasztotta és elindultunk a falu felé az állomásra.

Utközben betértünk nagyapámhoz. Nagyapám malacaival álldogált, a fejét vakargatta zsiros kalapja alatt és dörögött valamit a gatyája körül topogó pulinak. A puli nyakába szedte a lábát és eliramodott. Pillanatok múlva egy tyukkal a szájában rohant vissza. Azután fogott még egy csirkét. A két tyuk lábát összekötözte ángyika és a kezembe adta.

Illedelmesen kezet akartam csókolni nagyapámnak.

— Nem vagyok én püspök, — kapta el a kezét.

A faluban Lajos bácsiékhoz mentünk Etusért. Zsófi néni őt üres kézzel bocsájtotta utnak, de egy új ruhácskát mégis varrt neki. „Nehogy megszólja őt a Borcsa“. Megnézte Mari néni ajándékait és váltig csodálkozott, hogy tyatya, az a vén zsigori, nem sajnálta azt a két gyönyörű tyukját.

Legutoljára Sándor bácsiékhoz mentünk bucsuzni. Julcsa néni látva, mennyire fel vagyok pakolva, megkockáztatta a kijelentést, hogy ő is adna miegymást, de már nem tudnám hogyan elvinni. „Miegymást még a kis Etus is elbir“ — fogta szaván Mari néni. Igen, csak hogy Sándor bácsi elvitte a petrencével a lajtorját és hogy az istennyilába menjen Julcsa néni a padlásra a szalonnáért, miegymásért. „Majd jövőre, ha gyüttök, küldök anyátoknak egy szép hizott kácsát“ — bucsuzott tőlünk Julcsa néni.

Mari néni sirva ültetett fel bennünket a vonatra. Hosszu darabon szaladt is a vonat mellett, hogy elmondhassa, amit Julcsa néni szapulása miatt elfelejtett: számtalanszor csókoltatja Boriskát.

*

Attila elemi iskolás korában három nyarat töltött halászó nagybátyánk kunyhójában. A bácsi ekkor messze a falutól, a zsembékos halastó partján lakott és varsáit vigyázta a vízben, esténként pedig hálót foltozgatta. Mari néni meszelt, kenyerét dagasztott és — beszélt. A kisfiu nagyon szerette őket, a füstölő vizet, ahol „lóg a káka kókkadón a pusztaságba“. A falu határa, a kis tanyák, puha szántások esővert gerezdjei, a ritkás erdők, a szántón borongó nyárfák, az országuton álló jegenyék, a falusi ebek, busongó boglyák, a kiskun parasztok megszállták szivét és képzeletét. Milyen gyöngédséggel írja: És az országban a törékeny falvak — anyám ott született... A *Holt vidék* az a hely, amelyet Imre bátyánk tanyájáról be lehetett látni. Az *Emlék* Mari ángyikának a szikrázó napsugarakkal ötvözött alakja:

Apró, kemény kontyu ángyom

réz-homlok a fénybe cikkan,

réz-hajlással földet érint,

buzát kötöz csörögve a nyomaink-

ban.

Ángyikám, mint rézből öntött,

áll a zizegő mezőben.

Por lombjai hajladoznak.

Bogár szemén piros villog eltűnőben.

Nagy apánk a Dörmögő:

Avas szalonján él, mint az idő. Tudta, nagy nap kél a hegyek mögött.
Telt-múlt naponta, sárgán görbülő szalmát számolt vagy nézte az eget, Hosszan pipált és lassan köpködött.
a csillagokban szíve zizegett. Ha fürgeteg csapkodta, ballagott — zúgó vizárnál ült és hallgatott.

A Magyar Alföld, a Nyár, az Esik, a Határ, a Fák, a Ritkás erdő alatt mind-mind anyánk szülőhelyét idézi a régi nyarakból és a szív legszebb hangjai csendülnek a Falu soraiban:

*...Hallgatom az álmodó falut.
 Szorongó álmok szállnak;
 meg-megrebbentik az elaludt
 árnyu fűszálat.*

*Alszanak az egek, a mezők.
 Ostorok, csizmák, kések.*

*Lombok közt a tiszta, tág közök.
 S a levélrések.*

*Alszanak a nyers, nehéz szavú,
 kiszikkadó parasztok.
 Dombocskán, mint szívükön a bú,
 ülök. Virrasztok.*

*

Harmadik elemibe jártam ezen a őszön. Mama egész nap varrt, de olyan keveset keresett, hogy heteken keresztül nem ettünk egyebet, csak kávé és kenyeret. A háziur felmondott, mert nem tudtuk bért fizetni. Mama eladogatta a butorokat és Bochnicseknéhez költözött a Mártonuccába.

Ide estéknént egy kocsis járogatott fel, aki udvarolt a mamának.

— Ütt a Grün papa — állított be mindig nevetve. — Én leszek a papátok, ha mamátok is úgy akarja. És miért ne akarná? — kedélyeskedett Grün bácsi és a térdére ültette Attilát, aki nagyot rugott a gyomrába és hangtalanul viaskodott vele, hogy eressze el.

Bochnicsekné szívesen látta Grün bácsit, mintha az neki udvarolt volna. Mama rendületlenül varrt tovább, rá se nézett.

— Hopp! hopp! — mondta Grün bácsi és erős kezekkel lefogva lovagoltatni kezdte a térdén Attilát. A kisfiu kivörösödött az erőfeszítéstől, hogy megszabaduljon tőle. Végül tehetetlen dühében leköpte.

— Hagyja békén azt a gyereket — szólt oda anyánk.

Mindhárman valami névtelen ellenszenvet éreztünk Grün bácsival szemben. Ő is érezhette ezt, mert mindenekelőtt bennünket, gyerekeket akart meghódítani. Mi azonban minden kedveskedését utálattal utasítottuk vissza. Talán a mi ellenszenvünk ragadt rá anyánkra is, aki körül féltékenyen állottunk körbe, mihelyt a bácsi megjelent.

Ezen az estén, amikor Grün bácsi elment, Bochnicsekné anyámra támadt. Dühös volt, hogy visszautasítja a kereső ember közeledését, akinek a segítségével könnyebben eltarthatná gyerekeit. Ő maga minduntalan összeállt valakivel, ha megunta, kitette a szűrét és új embert keresett magának. Most addig dohogott, amíg anyám hangja felcsattant: neki ne kommandáljanak senkit! Van neki hites ura, van apja a gyerekeinek, ha százszor is otthagya őket.

A két asszony összeveszett. Anyám sirva borult a varrógépre, mi pedig tehetetlen és szótlan szomorúsággal bujtunk melléje. Attila az ölébe furakodott és a maga módján vigasztalta:

— Ne sirjon mama. Ha nagy leszek, hozok egy zsák aranyat. És úgy, de úgy elverem a papát! Száz zsákkal hozok és a papának nem adok belőle semmit.

Pár nappal e jelenet után, hideg, szeles novemberi estén kenyérért mentem a boltba. Visszajövet a kapualjban feketeszakállas, micisapkás ember állt utamba.

— Jolán, nem ismersz meg? Én vagyok, a papa.

A hangja apámé volt, de a szakálla, sapkája, hosszu, soha nem látott kabátja idegenné tették. Eppen fél éve mult, hogy nem láttuk, nem hallottunk felőle semmit. Ugy megijedtem tőle, hogy alig tudtam felelni a kérdéseire: Mit csinál a mama? Rosszat beszél-e róla? Mi hogy vagyunk? Végül egy koronát nyomott a kezembe avval, hogy az az enyém, de ne szóljak találkozásunkról a mamának. Azután elsietett.

Futottam haza. A hallottakra a mama abbahagyta a varrást s felalájárt a szobában. Majd leült és szótlanul meredt a koronára.

A papa váratlan jelentkezése anyánk nyugalmát újból teljesen feldúlta. Ismét napokat töltött távol. Kereste, kutatta, látni akarta, beszélni vele. Hiszen itt van a városban. Járt a rendőrségen, a bejelentőhivatalban, az árvaszéken. Felkeresett minden közeli és távoli ismerőst, sorrajárta a gyárakat. Sem ő, sem a rendőrség nem akadt a nyomára. Egy év mulva, Jefta bácsi, a barátja, felkereste anyánkat. Elmondta, amit megtudott apánkról. Craiovában, Romániában dolgozik egy gyárban. A megadott címre anyánk rögtön írni akart, de úgy gondolta, jobb, ha én írok neki. A gyermek együgyű szavai bizonyára utat találnak az apa szívéhez. Levelemre hamarosan megjött a válasz, amely a következő volt:

Kedves gyermekeim Jolánkám a Levelet meg kaptam nagyon megörültem hogy meg nem elfelelted a kedves papát, de bizom nagyon szomorúság van az én szivembe hogy tik mien szegénjek vagytok de mit tehetek én, hogy a kedves mamátok elkergette a tik kedves kenyér kereső apátok, az imrie bácsi és a nagypapát, nagyon iol üsmeri a papátok, hogy hogyanélt.

kedves gyermekeim nagyon sainálom hogy nem tudom adni a kezeitekbe egy falat kenyeret és egy ruhácskát a testetekre, ha a papátok nem bir benetek hozád veni akkor bizom nem lesz kenyeret sem ruhátok de ha kedves papánál lesztek akkor lesz minden amit csak a szivetek fog kíváni, kenyér ruha pénzt föld házod és mindent Tisztelem a nagy papát, Imre Sándor Lajos Bátyát,

és benetek kedves gyermekeim czokoltatlaik benetek és nézetek — minél hamariáb legyetek a papátoknál, Isten veletok, ha nem lesztek a papáiétok — akkor a papátok fog meghalni idegen földbe amérikába.

A Jol Isten viseien gondot rátok

Craiova 1909 Juli 11./VII

Strada Bukovet 53

Jozsef Aron

Ez volt az utolsó életjel, amit adott magáról. Mire anyánk gyermektartási keresetének iratait kézbesíteni akarták Craiovában, már nem volt a városban. Soha többé nem hallottunk felőle semmit. Eltűnt, mint a kámfor.